

ეკოტურიზმი საქართველოს ეროვნულ ბოტანიკურ ბაღში

ჩხარტიშვილი მარინა

საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირვეწოდებულის სახელობის
ქართული უნივერსიტეტი, თბილისი
<https://doi.org/10.52340/idw.2025.16>

აბსტრაქტი. ადამიანი ბუნების წიაღში დაიბადა და განვითარდა. იგი ბუნების შვილია და მის განუყოფელ ნაწილს წარმოადგენს. კაცობრიობის განვითარებასთან ერთად იცვლებოდა ადამიანის ბუნებასთან დამოკიდებულება და ურთიერთობის ფორმები. მრავალი საუკუნის მანძილზე ბუნებას ადამიანისთვის მხოლოდ მოხმარებითი ღირებულება ჰქონდა. სწორედ ამიტომ, ადამიანის ბუნებისადმი მომხმარებლურმა მიდგომამ გამოიწვია ბუნებრივი რესურსების გამოფიტვა, ხოლო მეცნიერულ-ტექნიკურმა რევოლუციამ და ბუნებაში მიმდინარე მოვლენებში ადამიანის გაუცნობიერებელმა ჩარევამ მიგვიყვანა წონასწორობის დარღვევამდე. დადგა დრო, როცა ყველა კეთილი ნების ადამიანმა იგრძნო ბუნების გაუფრთხილებლობით გამოწვეული საფრთხე, ამიტომ ყოველი ღონე უნდა ვიხმართ, რათა შევინარჩუნოთ დედაბუნება და სამყარო ვიხსნათ ეკოლოგიური კატასტროფებისგან. დედაბუნების დაცვის კუთხით ერთ-ერთი მნიშვნელოვანია ეკოტურიზმის განვითარება. ეკოტურიზმი წარმოადგენს მდგრადი ტურიზმის ფორმას, რომელიც ეყრდნობა ბუნებრივი გარემოს, ბიომრავალფეროვნებისა და კულტურული მემკვიდრეობის დაცვას. საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღი, არის ეკოტურიზმის თვალსაჩინო მაგალითი, სადაც ვიზიტორებს შესაძლებლობა აქვთ გაეცნონ მრავალფეროვან მცენარეთა კოლექციებს, მიიღონ გარემოსდაცვითი განათლება და შეისწავლონ ბუნების დაცვის პრინციპები.

საკვანძო სიტყვები: ეკოტურიზმი, მდგრადი ტურიზმი, ბიომრავალფეროვნება ბუნების დაცვა, კონსერვაცია.

შესავალი

ეკოტურიზმის არის მდგრადი ტურიზმის ფორმა, რომელიც მოიცავს მოგზაურობას შედარებით ხელუხლებელ ბუნებრივ გარემოში სპეციფიკური მიზნებით: ველური ფლორისა და ფაუნის შესწავლა, განცდა და მისგან სიამოვნების მიღება. ეკოტურიზმის ცნება მოიცავს შემდეგ ელემენტებს: ბუნებრივი გარემო; ეკოლოგიური და კულტურული მდგრადობა; განათლება; ადგილობრივი და ეროვნული შემოსავლის უზრუნველყოფა;

ეკოტურიზმისადმი ინტერესი წარმოქმნა საზოგადოების მზარდმა მისწრაფებამ – მოინახულოს და შეიცნოს ბუნებრივი გარემო და შემოიღოს მინიმალური ზემოქმედების პრაქტიკა იმისათვის, რომ შეინარჩუნოს ბუნებრივი და კულტურული რესურსების (მათ შორის ბიომრავალფეროვნების) კონსერვაციის მექანიზმი და მონახულებული გარემოს ხარისხი.

საქართველო, თავისი თვალწარმატება ბუნებით, მრავალსაუკუნოვანი კულტურული მემკვიდრეობითა და მრავალფეროვანი ტოპოგრაფიით ეკოტურისტებისათვის ერთ-ერთი ყველაზე მიმზიდველი ქვეყანაა.

ძირითადი ტექსტი

საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღი წარმოადგენს ეკოტურიზმის უნიკალურ მაგალითს ქვეყანაში, სადაც ბუნების დაცვა, საგანმანათლებლო პროგრამები და მდგრადი ტურიზმი ერთმანეთს ორგანულად ერწყმის. ეკოტურიზმი არა მხოლოდ ბაღის ბიომრავალფეროვნების კონსერვაციას უწყობს ხელს, არამედ ზრდის საზოგადოების ეკოლოგიურ ცნობიერებას და აძლიერებს ადგილობრივ ეკონომიკას.

ბაღი ქმნის პლატფორმას გარემოსდაცვითი განათლებისთვის, უზრუნველყოფს ადგილობრივ მოსახლეობას

სამუშაო ადგილებით და იზიდავს ტურისტებს, რომლებიც ბუნებრივი გარემოს დაცვის პრინციპებით ინტერესდებიან. ეკოტურიზმი ბოტანიკურ ბაღში უზრუნველყოფს ბუნებრივი რესურსების მდგრად გამოყენებას და კულტურული მემკვიდრეობის შენარჩუნებას. ბაღის საუცხოო კოლექციები, ლანდშაფტი, მშვიდი და ეკოლოგიურად სუფთა გარემო - ეს ის მთავარი კრიტერიუმებია, რომლებიც ეკოტურისტების მიერ ბაღის მონახულების გადაწყვეტილების მიღებაში ძირითად როლს ასრულებენ. ვიზიტორებში დიდი მოწონებით სარგებლობს ისეთი სივრცეები, როგორიცაა დეკორატიული მცენარეები, იაპონური ბაღი, კულტივარების ბაღი და მიმდებარე ტერიტორია, ჩანჩქერი და თეთრი ხიდი, პარტერი და ღია სადღესასწაულო სივრცე.

დეკორატიული მცენარეები

1947 წელს თაბორის ქედის ძირში საფუძველი ჩაეყარა მხატვრულ-დეკორატიული ნაკვეთის - პარტერის მშენებლობას, რომელიც 1956 წელს დასრულდა. პარტერის ავტორი ლანდშაფტის ცნობილი არქიტექტორი გიორგი მანაგაძეა. აქ გვხვდება მერქიან მცენარეთა (კვიპაროსი, უთხოვარი, ღვია, სოფორა, ვერცხლისფერი ნაძვი, მაღალი მთის ფიჭვი, ჰიმალაური კედარი, ბუა და სხვა) კომპოზიციები.

პარტერის ტერიტორიაზე წლის განმავლობაში რამდენჯერმე იცვლება ერთწლოვანი და მრავალწლოვანი ყვავილოვანი მცენარეები, რათა მუდმივად შენარჩუნდეს მრავალფეროვანი დიზაინი. ყვავილოვანი მცენარეებიდან აღსანიშნავია სამფერა ია - *Viola tricolor*, ზიზილა - *Bellis*, ტიტა - *Tulipa*, ეუფორბია - *Euphorbia Leuconeura*, პიონი - *Peony*, გეორგინები - *Dahlia*, ფურისულა - *Primula*, ყოჩივარდა - *Cyclamen*, პორტულაკები - *Portulaca*, დეკორატიული კომბოსტო - *dekorativni kupus*, ზამბახი - *Iris*, ნარგიზი - *Narcissus*, ვარდები - *Rosoideae*, ქრიზანთემა - *Chrysanthemum* და ზაფრანა - *Crocus*.

იაპონური ბაღი

საქართველოს ეროვნულ ბოტანიკურ ბაღში არსებული იაპონური ბაღი მსოფლიოში აღიარებული, პოპულარული და ტრადიციული იაპონური საბაღე ხელოვნების ბრწყინვალე ნიმუში და ბოტანიკური ბაღის ერთ-ერთი

ღირსშესანიშნაობათაგანია, რომელმაც სწრაფად მოიპოვა პოპულარობა ბაღის დამთვალეირებლებს შორის.

მინიატურულ ბაღში არის იაპონური ხელოვნების ისეთი ნიმუშები, როგორიცაა ტორისა და ნივამონის ჭიშკრები, ბედნიერებისა და იღბლის მომტანი სკულპტურა - ტასოტოს სტილის ქვის კოშკი, კასუგას ქვის ლამპარი და ტრადიციული იაპონური ალისფერი ხიდი.

იაპონური ბაღის ერთგვარი სიმბოლოა ფუძიამას მთის აღმნიშვნელი კონუსისებრი სკულპტურა და ვულკანური მთის ფერდობებიდან სპეციალურად ჩამოტანილი ლავის ქვები, რომელიც იაპონური ბაღის უცვლელ ელემენტს წარმოადგენს. იაპონურ ბაღში დაირგო სხვადასხვა სახეობის 200-მდე ხე-მცენარე, მათ შორის ნეკერჩხალი, ფიჭვი, ნაძვი, იაპონური ჭანჭყატი, როდოდენდრონი

და რა თქმა უნდა, იაპონური ალუბალი - საკურა.

იაპონური ბაღის პროექტი ეკუთვნის იაპონურ კომპანია „Kosugi Zohen Co.“-ს, რომლის წარმომადგენლები, ბოტანიკური ბაღის თანამშრომლებთან ერთად, უშუალოდ იყვნენ ჩართულები ბაღის მოწყობის პროცესში. ბაღის მშენებლობა, რომელიც საქართველოსა და იაპონიის მეგობრობას ეძღვნება, საქართველოში იაპონიის საელჩოს, თბილისის მერიისა და საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღის ძალისხმევით, friend EXPO'70 FUND-ისა და კომპანია JTI-ს მხარდაჭერით განხორციელდა.

კულტივარების ბაღი

საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღის ცენტრალურ პარკში, ზღვის დონიდან 506 მეტრის სიმაღლეზე მდებარეობს „კულტივარების ბაღი“. ამ ბაღში 2004 წელს მოეწყო დეკორატიული უბანი, სადაც წარმოდგენილია საქველმოქმედო ფონდ „ქართუს“ მიერ ბოტანიკური ბაღისთვის საჩუქრად გადაცემული როგორც წიწვოვანი, ისე მარადმწვანე და ფოთოლმცვენი ხეებისა და ბუჩქების სახეობები და კულტივარები.

დეკორატიული უბანი გაფორმებულია მერქნიანი მცენარეების შემდეგი კულტივარებით: მთის ფიჭვის - *Pinus mugo* ორი კულტივარი 'Mughus' და 'Mops', დასავლეთის ტუიას - *Thuja occidentalis* კულტივარები 'Golden Globe', 'Woodwardii', 'Europe Gold' და 'Holmstrup', სამუალო ღვიის - *Juniperus x media* კულტივარები 'Pfizeriana Aurea', 'Blue and Gold' და 'Pfizeriana', ჩინური ღვიის - *Juniperus chinensis* კულტივარები 'Monarch', 'Obelisk', 'Stricta' და 'Blue Alps', კლდის ღვიის - *Juniperus scopulorum* კულტივარი 'Blue Arrow', კაზაკური ღვიის - *Juniperus sabina* კულტივარები 'Glaucua' და 'Variegata', ჰიმალაური ღვიის - *Juniperus squamata* კულტივარები 'Blue Carpet' და 'Meyeri', ცალკე იარუსს ქმნის ჰორიზონტალური ღვიის - *Juniperus horizontalis* კულტივარი 'Blue Chip'.

ბაღში გვხვდება თეთრი თუთის - *Morus alba* მტირალა ფორმა 'Pendula', მტირალა არყის - *Betula pendula* კულტივარი 'Yungii', ტუნბერგის კოწახურის - *Berberis thunbergii* კულტივარები 'Red Pillar' და 'Harlequin', ლარიქსის - *Larix decidua* კულტივარი 'Repens', ფორჩუნის ჭანჭყატის - *Euonymus fortunei* კულტივარები 'Gajety' და 'Gold', შავი ფიჭვის - *Pinus nigra* კულტივარი 'Brepo', ბარდანაყოფა ხამეციპარისის - *Chamaecyparis pisifera* კულტივარები 'Plumosa Aurea', 'Boulevard' და 'Sungold' წითელი

ტყემლის - *Prunus cerasus* კულტივარი 'Pissardii', ლეკას - *Acer platanoides* კულტივარი 'Royal Red', ხისებრი კარაგანას - *Caragana arborescens* კულტივარი 'Pendula', საშუალო უთხოვარის - *Taxus x media* კულტივარები 'Hicksii' და 'Hilli', უთხოვარის - *Taxus baccata* კულტივარები 'Elegantissima' და 'Rependens'.

მცენარეთა ორანჟერეა

საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღის ერთ-ერთი მთავარი ღირსშესანიშნაობაა ტროპიკულ მცენარეთა ორანჟერეა. ორანჟერეა ბაღის ცენტრალურ ნაწილში, კვიპაროსების ხეივანის დასაწყისში მდებარეობს და 1000 მ² ფართობი უკავია. იგი ერთ-ერთ თვალსაჩინო სასწავლო-საგანმანათლებლო ობიექტს წარმოადგენს მასში არსებული მრავალფეროვანი მცენარეულობით.

ამჟამად ტროპიკულ და სუბტროპიკულ მცენარეთა ორანჟერეაში დაახლოებით 900-მდე დასახელების თითქმის 5000-მდე რაოდენობის მცენარეა.

საპარკე სივრცე სამი ერთმანეთისგან დამოუკიდებელი ნაწილით არის წარმოდგენილი. პირველი ნაწილი, ე.წ. ქვედა საპარკე სივრცე (#05), მდებარეობს ბაღის აღმოსავლეთ ნაწილში, ცენტრალური შემოსასვლელის სიახლოვეს, მდინარე

წავკისისწყლის მარჯვენა ნაპირზე. იგი გაშენებულია ხარფუხის მიდამოებიდან (მირზა შაფის ქუჩის შესასვლელიდან) ტროპიკულ მცენარეთა ორანჟერეამდე, ასევე მოიცავს კვიპაროსების ხეივანს და მის გასწვრივ მდებარე მდინარისპირა ფერდობს. საპარკე სივრცის ეს ნაწილი 1925 წლიდან ბაღის შემადგენლობაშია. დღეისათვის აქ წარმოდგენილია ისეთი მნიშვნელოვანი საბაღე ელემენტები, როგორიცაა იაპონური ბაღი, ღია სადღესასწაულო სივრცე,

დეკორატიულ-ბალახოვან მცენარეთა სკვერი, კვიპაროსების ხეივანი. ცენტრალური გზის გასწვრივ გაშენებულია ზეთისხილების ჯგუფი და მუხების კოლექცია. ქვედა საპარკე სივრცის განსაკუთრებულ ნაწილს წარმოადგენს კვიპაროსის ულამაზესი ხეივანი, რომელიც, სავარაუდოდ, გასული საუკუნის 20-იან წლებში გაშენდა. კვიპაროსების ხეივანით საპარკე სივრცე დაკავშირებულია ჩანჩქერის მიმდებარე ტერიტორიასთან და ცენტრალურ პარკთან. ბოტანიკური ბაღის მესამე საპარკე სივრცე მდებარეობს ბაღის დასავლეთ ნაწილში და მეტწილად გაშენებულია 1898 წელს მიწათმფლობელ გურგენბეკოვისგან შესყიდულ 22 ჰექტარ მიწის ფართობზე. საპარკე სივრცის ტერიტორია ემიჯნება სანერგე მეურნეობას, აღმოსავლეთ საქართველოს ფართოფოთლოვანი ხეებისა და ბუჩქების კოლექციასა და ნათელ ტყეს. იგი მოიცავს XX საუკუნის 50-იან წლებში გაშენებული კედრებისა და ფიჭვების ძვირფას კორომებს, მდინარისპირა ხეობას და ვრცელდება მდინარე წავკისისწყლის მარცხენა სანაპიროზე, რომელიც ბოტანიკური ბაღის მიერ 1903 წელსაა შეძენილი და წარმოადგენს გაბაშვილის ყოფილ მამულს.

საპარკე სივრცის ფერდობებზე ბუნებრივად იზრდება: ქართული ცხრატყავა - *Lonicera iberica*, ჩვეულებრივი გრაკლა - *Spiraea hypericifolia*, თუთუბო - *Rhus coriaria*, ჩვეულებრივი კვიდო - *Ligustrum vulgare*, შინდანწლა - *Swida australis*; წითელი ნუსხის

მცენარეები: შიშველი აკაკი - *Celtis glabrata* და კავკასიური აკაკი - *Celtis caucasica*.

ორანჟერიის განვითარება აუცილებელია თანამედროვე მოთხოვნების გათვალისწინებით, რაც გამოიხატება, პირველ რიგში, კოლექციაში არსებული მცენარეების შენარჩუნებასა და გამდიდრებაში. ეს ხელს შეუწყობს აგრონომ-დეკორატორებს, მოსწავლე-ახალგაზრდობას, სტუდენტებს, კერძო პირებს, მოყვარულებს და ყველას, ვინც დაინტერესებულია დეკორატიული მეყვავილეობით, კერძოდ, ოთახის მცენარეებით, მათი გამრავლების ხერხებით, მოვლა-პატრონობის საკითხებით, მიიღონ ამომწურავი ინფორმაცია.

ს ა პ ა რ კ ე ს ი ვ რ ც ე

საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღის საპარკე სივრცეში ცენტრალური გზის მდინარისპირა ნაწილში არსებულ ბორცვზე 2016 წელს დაირგო მაღალდეკორატიული ხე-მცენარეების სახეობები და კულტივარები: წითელი ნეკერჩხალი - *Acer platanoides* 'Crimson Centris', ალბიცია - *Albizzia julibrissin*, ლეგა მტირალა ფორმის ატლასის კედარი - *Cedrus atlantica* 'Glauca Pendula', მტირალა სოფორა - *Styphnolobium japonicum* 'Pendula', ღვია - *Juniperus x media* 'Mint Julep', მარადმწვანე კვიპაროსი - *Cupressus sempervirens*, უთხოვარი - *Taxus baccata* f. *pyramidalis*, მშვენიერი იუკა - *Jucca gloriosa* და ჩხვლეტია ფშატი - *Elaeagnus pungens*. შედარებით ახალი დარგულია აზალიები - *Azalie* და ზეთისხილის ნერგები - *Olea europaea*, მარადმწვანე ძახველი - *Viburnum tinus*, ირმის რქა - *Lagerstroemia indica*, მარადმწვანე ჩხვლეტია ფშატი - *Elaeagnus pungens* 'Maculata Aurea', ჩხვლეტია ნაძვი - *Picea pungens* 'Hoopsii', არიზონიის კვიპაროსი - *Cupressus arisonica*, ჰიმალაის ფიჭვი - *Pinus wallichiana*, ტუია - *Thuja occidentalis* 'Spiralis'

საპარკე სივრცეში, მდინარე წავკისისწყლის მარცხენა ნაპირზე, იზრდება სამი სახეობის ვერხვი: თეთრი ვერხვი - *Populus alba*, ხვალო - *Populus x canescens* და შავი ვერხვი - *Populus nigra*, ასევე, თეთრი ტირიფი - *Salix alba*, მტირალა ტირიფი - *Salix babylonica*, ცრუაკაცია - *Robinia pseudoacacia*. რაც შეეხება კოჟრის გზატკეცილის მომიჯნავე ფერდობს, აქ ძირითადად გავრცელებულია ქართული ცხრატყავა - *Lonicera iberica*, კავკასიური აკაკი - *Celtis caucasica*, ძეძვი - *Paliurus spina-christi*, ბუჩქისებრი ჟასმინი - *Jasminum fruticans*, ჯორისძუა - *Ephedra procera* და სხვა.

ხ ი დ ე ბ ი დ ა ა კ ვ ე დ უ კ ე ბ ი

ვახუშტი ბატონიშვილის მიერ 1735 წელს შედგენილ თბილისის გეგმაზე ნათლად ჩანს თბილისის ბოტანიკური ბაღის ტერიტორიაზე ორი

ისტორიული ხიდის არსებობა. მათგან უძველესი დატანილია ნარიყალას ციხის კედლიდან 50 მ-ის დაშორებით, რომლის სიგრძე 7 მ, სიმაღლე 2 მ, სიგანე კი 2,1 მ იყო. ხიდი მდებარეობდა განჯის კართან, სადაც გადიოდა აბრეშუმის გზა. სავარაუდოდ, განჯის ხიდი თბილისის დაარსების პერიოდს, IV-V საუკუნეებს განეკუთვნება. ხიდი 1956 წლამდე ფუნქციონირებდა.

მეორე ხიდი თამარის ხიდის

სახელწოდებითაა ცნობილი. ხიდი მდინარე წავკისისწყალზეა აგებული, ბაღის დიდი ჩანჩქერიდან 50 მეტრზე ზემოთ. ქართული აგურით აგებული საცალფეხო ხიდის სიგრძე 7 მ, სიმაღლე 6.8 მ, სიგანე 1,2 მ-ია. ხიდი ნარიყალას ციხის ზედა დასავლეთ შესასვლელს ტაბახმელა-ანატოლიის გზასთან აკავშირებდა. ხიდი, სავარაუდოდ, აგებულია XII-XIII საუკუნეებში.

დასკვნა

ამდენად, ეკოტურიზმის განვითარება საქართველოს ეროვნულ ბოტანიკურ ბაღში მნიშვნელოვნად უწყობს ხელს ბუნებრივი რესურსების დაცვას, ადგილობრივი საზოგადოების ეკონომიკურ მხარდაჭერას და ეკოლოგიური ცნობიერების ამაღლებას. ეკოტურიზმი ბოტანიკურ ბაღში არის მდგრადი განვითარების ეფექტიანი საშუალება, რომელიც ბუნებისა და ტურიზმის ჰარმონიულ კავშირს ეფუძნება.

ლიტერატურა:

1. გოგელია მ., „ეკოლოგიური ტურიზმის განვითარების სტრატეგიების ფორმირება“; სადისერტაციო ნაშრომი; ბათუმი; 2013
2. მეტრეველი მ., ტურიზმი და გარემოს დაცვა (ეკოტურიზმის საფუძვლები), გამომცემლობა შპს „ფორმა“, თბილისი; 2008
3. კელენჯერიძე, ჯ. თბილისის ბოტანიკური ბაღი 365 წლისაა // თბილისი დედაენა, 2001,
4. ჩხარტიშვილი, მ. საქართველოს ეროვნული ბოტანიკური ბაღი/ თბილისი ეროვნული ბიბლიოთეკა, 2025.
5. http://www.parliament.ge/files/714_9879_231621_ekoturizmi.pdf
6. <https://www.geostat.ge/index.php/ka/modules/categories/101/shida-turizmi>

Ecotourism in the National Botanical Garden of Georgia

Chkhartishvili Marina

St. Andrew the First-Called Georgian University of the Patriarchate of Georgia, Tbilisi

Abstract

Human was born and developed in the bosom of nature. He is a child of nature and is its integral part. Along with the development of civilization, humans attitude towards nature and forms of relationship have changed. For many centuries, nature has had only a consumption value for human. That is why, human's consumer approach to nature has led to the depletion of natural resources, while the scientific and technological revolution and human's unconscious interference in the processes taking place in nature have led to a violation of balance. The time has come when all people of goodwill have felt the danger caused by carelessness towards the nature, therefore, we must make every effort to preserve Mother Nature and save the world from ecological disasters.

One of the most important aspects of protecting Mother Nature is the development of ecotourism. Ecotourism is a form of sustainable tourism that is based on the protection of the natural environment, biodiversity, and cultural heritage. The Georgian National Botanical Garden is a prime example of ecotourism, where visitors have the opportunity to explore diverse plant collections, receive environmental education, and learn about the principles of nature conservation.

Keywords: *ecotourism, sustainable tourism, biodiversity, nature conservation, conservation*